

Själslig fattigdom är girighetens skugga

Den girige är oförmögen att se värden i något som inte tillför honom ekonomiska resurser.

I romanen *Doktor Fischer, Geneve, eller Bombpartyt* berättar Graham Greene historien om den förmögne och cyniske dr Fischer, som har för vana att bjuda ett litet sällskap likaledes mycket förmögna personer på middagar som avslutas med att han förärrar dem luxuösa presenter. Det finns dock ett villkor för att man skall få sin present: man måste utan knot finna sig i att äta vidriga anrättningar och utstå dr Fischers hån och grova förolämpningar under måltidens gång. För sin svärson Jones förklarar dr Fischer tanken med sina middagar:

"Jag har nu i flera års tid studerat de rikas girighet /.../ De gör vad som helst för att få sina presenter för ingenting. Det här är ett av de hårdaste prov som jag har satt dem på hittills, och se så fort de äter upp sin kalla gröt, så att det ska bli dags för presenterna /.../ Jo, jag vill upptäcka, Jones, om det finns någon gräns för våra rika vänners girighet. Om det finns något. Så här långt men inte längre. Om det kommer en dag då de vägrar att förtjäna sina presenter. Någon stolthet sätter då inte gräns för deras girighet. Det kan ni se själv i kväll. Herr Kips skulle, precis som herr Krupp, gladeligen ha satt sig ner att äta med Hitler om han kunnat förvänta sig några favörer, vad som än satts för honom."

I denna bild av girigheten antyds att den är en sorts sjukdomstillstånd, en fixering vid begäret att maximera egna tillgångar som går så långt att man åsidosätter t.o.m. sin självrespekt. Den girige är en beroende människa.

Detta innebär dock inte alltid att den girige för sin omvärld ter sig ömklig. Tvärtom är han ofta ytterst viljeintensiv, målmedveten och planerande. Den giriges svaghet ligger snarare i bristen på dimensioner i hans uppfattning om vad som är eller kan vara gott i livet. Problemet är inte att den girige vill öka sin rikedom. Problemet är att han inte vill något annat än öka sin rikedom. Rikedom måste inte resultera i ett endimensionellt liv där allt kretsar kring själva rikedomens tillväxt och bevarande. Konstsamlare och mecenater som Ernest Thiel kan här tjäna som exempel på ett mer fantasifullt sätt att förhålla sig till sina pengar. Men den girige är oförmögen att se värdet i något som inte tillför honom ekonomiska resurser. Han är värdemässigt handikappad.

Girighet

"Att vara så girig, i kärva tider för Sverige dessutom", sade Harry Schein i gårdagens SvD apropå den chef som senast har råkat i blåsväder till följd av sina förmånsexcesser. Kulturredaktionen har bett ett antal skribenter att reflektera över fenomenet girighet. Först ut är moralfilosofen Per Bauhn, aktuell med boken "Nationalism and Morality".

Som filosofen Robert Nonzik skriver i *The Examined Life*:

"Att i en aktivitet vara primärt motiverad av pengar är att sätta det pengarna står för över värdet av och meningen i själva aktiviteten. Detta innebär således ett nedvärderande av sådana aktiviteter som vi brukar tillskriva större värden än pengar. Om en filosof säger att han tänker för pengarnas skull, en läkare att han botar sjukdomar för deras skull, en fiolbyggare att han gör sitt hantverk för betalningens skull, så tycker vi att deras aktiviteter på något sätt blivit solkade. Och om de förstår meningen i och värdet av sitt arbete så illa, att de håller det för att vara mindre värt än att tjäna

pengar, hur skulle de då kunna utföra kvalitetsarbeten? /.../ Den som älskar pengar mer än han älskar en person, älskar inte den personen."

GIRIGHET UTESLUTER en del av det vi brukar räkna till ett gott liv. Till det girigheten utesluter hör, enligt Nozick, kärleken. Nozicks tanke är, att ofta kärlek till en annan människa kräver en beredvillighet att ge den människan ett utrymme och en prioritet i det egna livet som är otänkbart för den girige, eftersom han är alltför upptagen med att förmera sin rikedom. Man kan också beskriva girighetens oförenlighet med kärlek i termer av den giriges besatthet att ta för sig och ovilja att ge något ifrån sig. Kärleken förutsätter en ömsesidighet som den girige är oförmögen att leva upp till.

Detta visar också på de mänskliga och sociala problem som åtföljer girigheten. Den girige kan hysa begär efter andra människor, men han kan inte älska dem. Han begär dem som komponenter i sin rikedom, som ägodelar bland andra, att bruka och förbruka. Att den girige inte kan älska, utesluter emellertid inte att han kan vara svartsjuk, eftersom förlust av en människa för honom upplevs som förlust av egendom, och all egendomsförlust är för den girige skrämmande och förödmjukande.

Den girige är en orolig människa. Han ängslas över att inte få det han vill ha, eller att mista det han redan har. Hans oro tar sig ofta ett aggressivt och utåtriktat uttryck manifesterad i en strävan att besegra upplevda konkurrenter och tillskansa sig förmåner och privilegier. Den girige står inte med mössan i hand och frågar vad andra vill betala honom, han *kräver* miljonlöner och fallskärmsavtal, och han processar för att få än fler miljoner i avgångsvederlag eller pension om han tvingas bort från sina positioner. Denna aggressiva och "hungeriga" framtoning kan, åtminstone inledningsvis, främja den giriges karriär, åtminstone inom ett näringsliv där girighet tidvis hyllas som dygd och där man ofta gör sig skyldig till det logiska felslutet att den som begär mycket också duger till mycket.

MEN ACK, vad man bedrar sig. De "fallskärmsjägare" som släpptes lösa i näringslivet under 80-talet visade sig alltför ofta vara inkompetenta spekulatörer, ibland med en så störd verklighetsuppfattning och ett så uppblåst ego, att det i efterhand föranlett resonemang om inslaget av psykopater i affärsvärlden.

Och den som drivs in i affärsvärlden av girighet kan inte förväntas vara lojal mot den hand som föder honom. Den girige ser till sin egen vinst, inte till uppdragsgivarens långsiktiga intressen. (Det som ger ett patologiskt drag åt vissa giriga är att de inte ens ser till sina egna långsiktiga intressen: likt kleptomani är de så fixerade vid möjligheten att tillägna sig något här och nu, att alla försiktighetsresonemang kastas överbord.)

KANSKE SÖKER den girige kompensera en brist på naturlig självuppskattning med ekonomisk framgång. Desto värre för honom om han misslyckas, eftersom han, då med rikedomerna också förlorar sitt existensberättigande. Hans liv är värdelöst för honom, och det totala psykiska sammanbrottet, eller rentav självmordet, kan stå för dörren. Och eftersom den girige är oförmögen till det engagemang som kärlek och nära vänskap förutsätter, så är han dömd att möta sin katastrof ensam.

Nu är emellertid girighetens problem inte enbart av existentiell och personlig natur. Girighetens problem är också sociala och politiska, inte bara i den meningen att en utbredd girighet skapar en fientlig och konkurrenspräglad samhällsmiljö, utan också genom att girigheten påverkar själva samhällsmoralen. Under det nyliberala 80-talet, då flera idéer hämtade ur marknadens och näringslivets sfär blev vägledande för politiken i allmänhet, blev också girigheten mer eller mindre politiskt rumsren.

Detta tog sig uttryck i ett ofta nyanslöst anammande av vinsttänkande inom de (privatiserade) kommunala serviceinrättningarna, medan kommunerna själva uppträdde som spekulanter i valuta och tomtmark. Likväl är Sverige och de övriga hittillsvarande välfärdsdemokratierna förskonade från den storskaliga girighet som präglar ekonomisk verksamhet i andra delar av världen.

För någon månad sedan sköts en tolvårig pakistansk pojke ihjäl för att han fäst världens ögon på det faktum att den pakistanska mattindustrin använder sig av barnslavar. För två år sedan blev drygt tvåhundra anställda vid en leksaksfabrik i Bangkok innebrända. De kunde inte lämna sin brinnande arbetsplats eftersom arbetsgivaren beordrat säkerhetsvakterna att låsa utgångarna för att förhindra att personalen snattade eller tog raster. "Olyckan kommer inte att få någon väsentlig ekonomisk betydelse", kommenterade fabriken ägare. För tre år sedan föreslog Världsbankens chefsekonom Lawrence Summers att nedsmutsande industrier borde lokaliseras till tredje världen, eftersom ersättningarna till cancerskadade är lägre där än i västvärlden. "Ekonomiskt sett är det självklart att man hellre dumpar avfall i ett land där lönerna är låga", skrev Summers.

SÅ FUNGERAR girigheten i ett globalt perspektiv. Girighet är emellertid inte något som vi passivt måste finna oss i. Genom att uppmärksamma och ge offentlighet åt girigheten bekämpar vi den också, eftersom människor ogärna vill skylta med sin girighet. (Summers förde sitt resonemang i en hemlig PM, och när den publicerats skyndade sig Världsbanken att hävda att hans idéer inte skulle tolkas som konkreta förslag, utan endast som lösa hugskott.)

Desto mer vaksamma måste vi vara mot de tänkare som försöker få oss att acceptera girigheten som normal och naturlig. Hit hör de nyliberala teoretiker som med kvasigenetiska resonemang vill göra gällande att såväl avundsjuka som girighet ligger i vår natur. Sådana teser brukar de underbygga med löst hållna antaganden om att "de allra flesta människor" anser, att viktigare än att ha en bra bil är att ha en finare bil än grannen och att det roligaste med en hög lön är att den är högre än andras.

Det är möjligt att detta är sant för en population av nyliberaler, men det är förvisso inte en sanning om mänskligheten. För det första finns det, mig veterligen, inga undersökningar som styrker sådana antaganden om vad "de allra flesta människor" anser. För det andra kan man inte fråna en opinionsundersökning (om en sådan gjordes) sluta sig till vad som ligger i vår natur eller; som det nu brukar heta, i våra gener.

GIRIGHETEN ÄR INTE naturlig. Den indikerar snarare en brist, inte minst en känslomässig sådan. Den är dock inte omöjlig att motverka. På individplanet handlar det om att uppmuntra ett mer mångdimensionellt perspektiv på vad som är värdefullt i tillvaron, ett perspektiv i vilket pengar reduceras till instrument att förverkliga det goda livet med och inte tillåts att bli mål i sig. På ett samhällsligt plan handlar det om att göra vägen från pengar till makt längre, inte kortare som tendensen varit under senare år. Det handlar inte om att bekämpa rikedom, men det handlar om att befria politiken från direktörsdrömmar och ekonomistiska utopier, att befria den från marknadsfantasier om "närande" och "tärande" grupper, om "riktiga jobb", om "kostnadseffektivitet" och annat osorterat tankegods som förgiftat samhällsdebatten under senare år.

På lång sikt handlar det om att återupprätta visionen om medborgarstaten, dvs staten som en uppgift och ett ansvar för oss alla, och om att fostra aktiva medborgare som är beredda att med förnuft och engagemang axla sin roll som samhällsbyggare. Dessa

medborgare kommer inte att vara främmande för det goda i livet, men de kommer att förakta den själsliga fattigdom som är girighetens skugga.

PER BAUHN,

professor emeritus i praktisk filosofi, Linnéuniversitetet

Avskrift: Svenska Dagbladet 23 juni 1995